

TEMA. FONÉTICA E FONOLOXÍA.

1. CONCEPTOS FUNDAMENTAIS.

🔗 **Fonética:** disciplina encargada do **estudo da produción dos sons** e de como estes se realizan.

Representanse entre [].

🔗 **Fonoloxía:** disciplina centrada no **estudo dos fonemas como unidades capaces de diferenciar signos lingüísticos**. Representanse entre //.

🔗 **Fonema:** **unidade abstracta** que integra o sistema fonolóxico dunha lingua, opoñéndose polos seus **trazos distintivos** (sonoridade, modo de articulación e punto de articulación). É a **unidade mínima** lingüística determinada pola **conmutación, que nos permite opoñer os sons dunha lingua**. Por exemplo: sabemos que /m/ é un fonema porque se o conmutamos con outra unidade permítenos opor significados = mata / cata / nata / bata / ... No galego estándar **distinguimos 26 fonemas**.

2. DESCRICIÓN DO SISTEMA VOCÁLICO.

As **vogais** son **articulacións abertas que non opoñen obstrución á saída do aire**. Caracterízanse por ser o **NÚC. silábico** e pola súa **sonoridade**.

Todas as vogais son **SONORAS**.

Segundo o **GRAO DE ABERTURA** distinguimos entre: **pechadas, abertas**, e medias (**medio abertas e medio pechadas**).

Segundo o **PUNTO DE ARTICULACIÓN** poden ser: **palatais, centrais** ou **velares**.

			LOCALIZACIÓN					
			PALATAL			CENTRAL	VELAR	
ABERTURA	PECHADA		/i/					/u/
	MEDIO	PECHADA		/e/				/o/
		ABERTA			/ɛ/		/ɔ/	
	ABERTA					/a/		

🦋 **En posición tónica:** sete fonemas.

- *Bala, bela, vela, vila, bóla, bola, bula.*

🦋 **En posición pretónica:** sete fonemas.

- *Palloza, exame, fervenza, vilar, ósiño, osiño, abulia.*

🦋 **En posición postónica non final:** cinco fonemas.

- *Significado, pértega, música, mágoa, mácula.*

🦋 **En posición postónica final:** tres fonemas.

- *Cama, leve, cano.*

As vogais poden aparecer de maneira encadeada, distinguindo entre ditongo, hiato e tritongo:

👉 **DITONGOS:** prodúcense nos seguintes casos:

- Cando hai unha vogal aberta (**a, e, o**) e unha vogal pechada (**i, u**) e a pechada é átona (non recae nela o golpe de voz): *leite, moito, auto, reinado*.
- Cando hai dúas vogais pechadas (**i, u**) e o golpe de voz non cae na segunda (conduciu, miudiño...). Dependendo da combinación das vogais falamos de: tres tipos de ditongos:
 - **Ditongos crecentes:** formados por unha vogal pechada (**i, u**) e logo unha vogal aberta (**a, e, o**) Exemplos: *riada, ambiente, miope, luar, cruel, duodeno*.
 - **Ditongos decrecentes:** formados por unha vogal aberta (**a, e, o**) e logo unha pechada (**i, u**). Exemplos: *nai, teito, oitenta, causa, eu, levou...*
 - **Ditongos homoxéneos:** formados por dúas vogais pechadas (**i, u**). Exemplos: *pediu, Tui...*

👉 **ACENTUACIÓN DE DITONGOS:**

Os **DITONGOS** prodúcense nos seguintes casos:

- Cando hai unha vogal aberta (**a, e, o**) e unha vogal pechada (**i, u**) e a pechada é átona (non recae nela o golpe de voz): *leite, moito, auto, reinado*.
- Cando hai dúas vogais pechadas (**i, u**) e o golpe de voz non cae na segunda (conduciu, miudiño...)

Dependendo da combinación das vogais falamos de tres tipos de ditongos:

- **Ditongos crecentes:** formados por unha vogal pechada (**i, u**) e logo unha vogal aberta (**a, e, o**) Exemplos: *riada, ambiente, miope, luar, cruel, duodeno...*
- **Ditongos decrecentes:** formados por unha vogal aberta (**a, e, o**) e logo unha pechada (**i, u**). Exemplos: *nai, teito, oitenta, causa, eu, levou...*

- **Ditongos homoxéneos:** formados por dúas vogais pechadas (i, u).

Exemplos: *pediu, Tui...*

ACENTÚANSE:

- **Seguindo as regras xerais de acentuación.** “*Camión*” leva til porque é aguda rematada en - n, independentemente de que forme parte ou non dun ditongo e da mesma maneira “*noite*” non leva porque é grave rematada en vogal.
- Na formación de **ditongo** constituído por **vogal aberta + vogal pechada** ou **viceversa**, en caso de levar acento, **SEMPRE se acentúa na aberta**. Exemplos: *veunos, camión, fóisenos*.
- Na formación de **ditongo** constituído por **vogal pechada + vogal pechada** ou **viceversa**, en caso de levar acento, **SEMPRE se acentúa na primeira vogal**. Exemplos: *Púidose, Véusenós, partiu*.

👉 **HIATOS:** prodúcense nos seguintes casos:

- Cando van xuntas dúas vogais abertas: *area, heroe, correo, avoa, poema...*
- Cando vai unha vogal aberta e outra pechada (ou unha pechada e unha aberta) e o golpe de voz cae na pechada: *raíz, saúdo, raíña, fío, actúo, recúe...*
- Cando van xuntas dúas vogais pechadas e a segunda é tónica: *muíño, fiúncho...*

🔗 ACENTUACIÓN DE DITONGOS:

Os **HIATOS** prodúcense nos seguintes casos:

- Cando van xuntas dúas vogais abertas: *area, heroe, correo, avoa, poema...*
- Cando vai unha vogal aberta e outra pechada (ou unha pechada e unha aberta) e o golpe de voz cae na pechada: *raíz, saúdo, raíña, fío, actúo, recúe...*
- Cando van xuntas dúas vogais pechadas e a segunda é tónica: *muíño, fiúncho...*

ACENTÚANSE:

- Cando o hiato está formado por **vogal aberta + vogal pechada**, e o golpe recae na pechada, **SEMPRE se acentúa na pechada**. Exemplos: ría, lúa, Raúl.
- Cando o hiato está formado por **vogal pechada + vogal pechada**, **acentúase a segunda vogal**. Exemplos: Luís, muíño, xuízo.
- **Non se acentúan** graficamente **cando entre ambas aparece o h: *prohibo***.
- Empregamos a **diérese** no copretérito dos **verbos rematados en -aer, -oer, -oír, -uír**. A diérese marca que estamos diante dun hiato.

👉 **TRITONGO:** é a **pronuncia de tres vogais nun só golpe** de voz. Está formado por **vogal pechada + vogal aberta + vogal pechada**.

Na nosa lingua contamos con exemplos escasos desta combinación vocálica. Os casos máis frecuentes son os que xorden da **formación do plural** correspondente a **terminación -al** (“igual > iguais”) ou **formas verbais do pretérito** dos **verbos rematados en -iar e -uar** (“cambiar > cambiou”).

🔗 ACENTUACIÓN DE TRITONGOS.

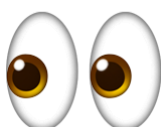
Consideramos **TRITONGO** a **pronuncia de tres vogais nun só golpe** de voz. Está formado por **vogal pechada + vogal aberta + vogal pechada**.

Na nosa lingua contamos con exemplos escasos desta combinación vocálica. Os casos máis frecuentes son os que xorden da **formación do plural** correspondente a **terminación -al** (“igual > iguais”) ou **formas verbais do pretérito** dos **verbos rematados en -iar e -uar** (“cambiar > cambiou”).

3. DESCRIPCIÓN DO SISTEMA CONSONÁNTICO.

Os **sons consonánticos** presentan **obstrución á saída do aire**, sendo **3** os **trazos distintivos**, tal como se amosa no cadro: **sonoridade**, **modo de articulación** e **punto de articulación**.

MOD. ART. PTO. ART.		BILABIAL		LABIO-DENTAL		INTER-DENTAL		LINGUO-DENTAL		ALVEOLAR		PALATAL		VELAR	
		x.	s.	x.	s.	x.	s.	x.	s.	x.	s.	x.	s.	x.	s.
OCUSIVAS		p	b					t	d					k	g
FRICATIVAS				f		θ				s		ʃ			
AFRICADAS										tʃ					
NASAIS			m								n		ɲ		ŋ
LÍQUIDAS	LATERAIS										l		ʎ		
	VIBRANTES	SIMPLE									r				
		MÚLTIPLE									rr				

Unha boa maneira de aprender os fonemas é facelo mediante **regras**

mnemotécnicas, con **palabras clave** ás que se lles quitamos as vogais. Por exemplo:

Modo de articulación:

- **Oclusivas:**
 - **Xordas:** petaca.
 - **Sonoras:** bodega.
- **Fricativas:**
 - **Xordas:** fixezas.
- **Africadas:**
 - **Xorda:** che.
- **Nasais:**
 - **Sonoras:** nunha mañá.
- **Laterais:**
 - **Sonoras:** Olalla.
- **Vibrantes:**
 - **Sonoras:** rara.

Punto de articulación:

- **Bilabial:** pomba
- **Labiodental:** fe
- **Interdental:** zoo
- **Dental:** todo
- **Alveolar:** nasal, rara
- **Palatal:** chollo.
- **Velar:** cagan.

Sonoridade:

- **Oclusivas:** xordas e sonoras.
- **Fricativas e africadas:** todas xordas.
- O **resto** son todas sonoras.

4. TENDENCIAS DA LINGUA SOBRE VOCAIS ABERTAS E PECHADAS

VOCAIS ABERTAS /ɛ/ /ɔ/		
Tendencia	Exemplo	Excepcións
Vocal tónica trabada por consoantes ou grupos consonánticos cultos	Contexto, correcto, óxido, óptica	
Ditongo crecente en español, aberta en galego	Sempre, herba, ben, óso, moa, xoves	Ventre, mente, vento, dente ...
Palabras esdrúxulas non patrimoniais	Cinexético, atónito, binóculo, cosmética, cédula, crédulo.	
Palabras rematadas en vocal tónica	Abofé, só	Nomes das consoantes, mercé, porqué, sé (verbo ser), avó, aló, bo, ...
Monosílabos e palabras agudas rematadas en -el	Papel.	el, aquel.
Monosílabos e palabras agudas rematadas en -ol	Sol, Ferrol.	
-el-, -ol-, en posición non final	Rebelde, polbo, selva.	Poldro, colcha, olmo, solta, soldo.
-en	Tamén, alén.	

-er-, er (substantivos)	Aberto, verme, muller.	Soberbia, tercio, verde, enfermo, verza, ...
-ela	Capela, cadela.	
-erio, eria	Adulterio, cemiterio, histeria.	
-ero, -era	Bolero, cero, atmosfera.	
-erro, -erra	Guerra, ferro, xerra, erro.	Becerro.
-estro, -estre, -estra	Secuestro, terrestre, fiestra.	Cabestro.
-oco, -oca	Foco, choca, barroco, miñoca.	Coco, moco, boca, toca (subst.)
-oia	Claraboia, xoia.	Soia.
-ola	Pistola, raiola, cazola.	Ola, cebola, pola, bola, centola.
-orio, -oria	Casorio, accesorio, dedicatoria.	
-ote, -ota	Barrote, bigote, flota, compota	Rota, gota, cota.

VOCALIS PECHADAS /e/ /o/		
Tendencia	Exemplo	Excepcións
-on-/ -om-, -ón	Alfombra, conto, lacón., lambón.	Conde, cónsul, pomba, onte, antonte verbos de alt. vocálica (P2, P3, P6, son abertas).
Sílaba trabada por nasal	Ferramenta, vento, dente.	Sempre, conde, ben, ...
-er (para os infinitivos)	Ser, deber, comer.	
-echo, -echa	Berberecho, codecha, crecho/a.	
-edo/-eda	Dedo/a, penedo, moeda.	Medo(como dialect.)
-ello, -ella	Aparello, cordello, lentella.	Noitevella, vello/a, revello/a.
-eno, -ena	Aceno, veneno, melena	
-eño, -eña	Aveño, empeña, madrileño/a	
-eo/-ea	Freio, europeo/a, alleo/a	Veo, ceo, idea, cheminea.
-és, -esa	Arnés, entremés, viguesa.	Cempés, revés, sirventes, través.
-esco/-esca	Parentesco, xigantesco, pesca (subs. profesión), novelesco/a	Pesca (subst. actividade, vbo pescar).

-ete, -eto, -eta	Alfinete, bicicleta, secreto/a	Sete, preto, reto, freta, greta, seta (frecha), completo/a, quieto/a, discreto/a, neto/a.
-exo/-exa	Abadexo, bandexa, festexo.	
-ez, -ezo, -eza	Acidez, natureza, enderezo.	Dez, empezo, tropezo, peza.
-ollo, -olla	Antollo, piollo, escolla, solla.	
-omo, -oma	Asomo, cromos, gnomo, aroma.	
-ono, -ona	Carbón, bono, acetona.	
-oño, -oña	Soño, soño, cegoña.	Demoño.
-or, -ora,	Arredor, amor, calculadora.	
-orro, -orra	chorro, gorra, borra.	porra
-oso, -osa	Celulosa, glicosa, raposo/a.	óso, rosa, noso/a, voso/a
-oto	Canoto, piloto, maremoto.	voto
-oxo, -oxa	Despoxo, poxa, coxo/a	reloxo
-ozo, -oza	Pescozo, poza, mozo/a	choza

5. ALTERNANCIAS VOCÁLICAS NOS VERBOS SEMIRREGULARES.

A alternancia vocálica afecta á vogal do radical dalgúns verbos no Presente de Indicativo (IPte), Presente de Subxuntivo (SPte), e Imperativo.

VERBOS EN -ER.

Os verbos en -er que teñen -e-, -o- como últimas vogais do lexema presentan:

- **E/O aberto na P2/3/6** do IPte.
- **E/O pechado na P1/4/5** no resto dos casos.

Comer, beber....

Agás: querer, quecer, esquecer; e poder:

- **E / O aberta: P1/2/3/6** do IPte.
- **E/O pechada P4/5** no resto dos casos.

AGÁS deber, crer, ler, e sobreeser, e verbos rematados en -ecer, que son regulares: parecer etc.

OLLOOOOO!!!! NA ESCRITA NON SUPÓN NINGÚN CAMBIO.

- **Verbos con i/e no radical:**

O mesmo paradigma é o dos verbos ***ferir, mentir, sentir, seguir, servir*** e dos seus derivados e compostos: *malferir; desmentir; asentir, consentir, resentir, conseguir, perseguir e proseguir*

- I: P1 IPte, P2 Imperativo, e todo o SPte.
- E aberto : P2/3/6 IPte.
- E pechado: P4/5 do IPte e P5 Imperativo.

- **Verbos con u como vogal final do lexema no infinitivo:**

Verbos do tipo ***fuxir***: ***acudir, bulir*** (e *rebulir*), ***cubrir*** e derivados (*descubrir, encubrir, recubrir*), *cumprir* 'ser mester', *cuspir*, ***durmir***, *engulir, fundir* 'render', *fuxir*, ***lucir*** e derivados (*deslucir, entrelucir, relucir, translucir, tremelucir*), ***mulir, muxir***, *pulir, ruxir, sacudir, subir, sufrir, sumir* (e os seus derivados *consumir* e *ensumir*), ***tusir, ulir***, *urdir, xunguir, xurdir, ...*

- U = P1/4/5 IPte, P2/P5 do Imperativo e todo o SPte.
- O aberto = P2/3/6 IPte.